

В. С. ЩЕРБИНА

Вікторія Сергіївна Щербина, аспірант юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ЗАСОБІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ: АНАЛІЗ НОВІТНІХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

Якісний закон має надзвичайно важливе значення у житті суспільства та розвитку правової демократичної держави. Як проголосив свого часу М. Т. Цицерон, вільна людина – та, котра є рабом закону. Варто додати, що не просто закону, а правового закону.

Розбудова будь-якої держави вимагає якісного розвитку законодавства відповідно до вимог міжнародних стандартів. Потреба удосконалення нормотворчої та правозастосовної діяльності вимагає юридично-технічної досконалості нормативно-правових актів. Таким чином, головним завданням на шляху до побудови правової держави є належне використання юридичних прийомів, засобів, способів розроблення нормативно-правових документів.

В. Лебеденко вказує на невдалі формулювання або неточні вживання термінів, допущення суперечностей, некоректні посилання в нормативно-правових актах України, котрі породжують низку непорозумінь та заважають ефективному реформуванню багатьох сфер державного й громадського життя.

З огляду на роль, яку відіграє закон у житті суспільства, на нашу думку, надзвичайно важливим є питання його якості. Адже стан законності та правопорядку в державі залежить від досконалості закону. З огляду на це в юридичній літературі дедалі більше уваги звертається на законодавчу техніку як важливий чинник забезпечення якості закону. Оскільки кількість законодавчих актів в Україні з кожним роком зростає, і вона не завжди супроводжується належною якістю, законодавча техніка стає більш актуальним елементом законотворчості.

Про те, що формування України як соціальної, демократичної, правової держави супроводжується інтенсивною законотворчою діяльністю, говорить А. Дутко. Тому проблема створення якісних за змістом та за формою законів набуває особливого значення. Однак у практиці українського законотворення спостерігаються неузгодженості та суперечності, неповнота й неточність багатьох чинних законів. Усе це є наслідком неналежного використання засобів, прийомів і правил законотворчої техніки.

Вищесказаним і визначається важливість проблематики засобів законодавчої техніки як для науки загалом, так і для реалій України зокрема.

Мета роботи полягає у дослідженні поняття засобів законодавчої техніки.

Перш ніж дослідити засоби законодавчої техніки, варто дати визначення законодавчої техніки як такої.

Зародження ідей довкола проблематики законодавчої техніки пов'язують із добою Античності, що засвідчено працями Платона, Арістотеля, Цицерона. Правова думка XV–XVIII ст.ст. також позначена дослідницьким інтересом стосовно законодавчої техніки. Це, зокрема, ідеї таких мислителів, як Н. Макіавеллі, Г. Гроцій, Дж. Локк, Ш. Л. Монтеск'є та інші.

Однак саме з XIX ст. законодавча техніка почала інтенсивно досліджуватись у межах наукового осмислення юридичної техніки.

У тому числі, це такі напрацювання:

- Ф. Жені «Законодавча техніка у сучасних цивільно-правових кодифікаціях»;
- Г. Кельзена «Чисте вчення про право»; І. Бенгама «Вступ до основ моралі та законодавства»;
- К. Ільберта «Техніка англійського законодавства»;
- І. Канта «Метафізика моралі у двох частинах»;
- Г. В. Ф. Гегеля «Філософія права» та інші.

Одним із перших, хто вжив термін «законодавча техніка» і ґрунтовно проаналізував його, був Ф. Жені. Цей французький юрист у праці «Законодавча техніка у сучасних цивільно-правових кодифікаціях» проаналізував законодавчу техніку як складову юридичної техніки. Коло його інтересів також становила проблематика використання абстракцій, мовних вимог до закону, правил і засобів здійснення систематизації законодавства.

У зарубіжній науці XX ст. проблематика законодавчої техніки позначилась науковими здобутками А. Нашиц, Е. Аннерса, А. Анджелеску, Ж. Дабена, Е. Новака та інших.

Такі конкретні засоби законодавчої техніки, як мова закону, юридичні конструкції, переліки, презумпції, фікції, макромоделі досліджували, зокрема, А. Фрайберт, Д. Бунгерс, Х. Квінке.

Окремим правилам та засобам законодавчої техніки присвячені напрацювання:

- І. Брауде «Питання законодавчої техніки»;
- І. Ільїна та Н. Міронова «Про форму і стиль правових актів»;

- А. Коренева «Законодавча техніка і кодифікація радянського адміністративного права»;
- М. Ковальова «Про техніку кримінального законодавства» та інших науковців.

Такі засоби законодавчої техніки, як мова, стиль і логіка нормативних актів були проаналізовані у роботі «Законодавча техніка» під редакцією Д. Керімова¹.

Правова презумпція, мова закону, правовий експеримент як засоби законодавчої техніки досліджувались у роботах:

- В. Бабаєва «Презумпції в радянському праві»;
- А. Піголкіна «Мова закону»;
- В. Нікітінського та І. Самошенка «Правовий експеримент і удосконалення законодавства» та інших.

На сьогодні поняття законодавчої техніки не має чітких меж. Як вітчизняні, так і зарубіжні автори по-різному визначають законодавчу техніку, нерідко називаючи одне й те саме явище різними термінами. Одні автори розглядають законодавчу техніку як складову юридичної техніки, інші, ведучи мову про законодавчу техніку, використовують термін «юридична техніка»².

В. Риндюк стоїть на позиції того, що законодавча техніка є лише одним із видів юридичної техніки, пов'язаним із виробленням юридичних норм у формі законодавчих актів³.

І. Шутак зазначає, що С. Алексєєв уперше відійшов від розуміння термінів «законодавча техніка» і «юридична техніка» як синонімічних понять. І на сучасному етапі в основному подолано ототожнення юридичної і законодавчої техніки, що існувало в радянській науці з 1960-х років⁴.

До визначення законодавчої техніки у правовій науці склалось два підходи.

Прихильники так званого широкого підходу орієнтуються на розуміння законодавчої техніки як сукупності «вимог, правил і прийомів (інструментів), використовуваних суб'єктами законодавчого процесу для організації та здійснення законотворчої діяльності»⁵.

Автори, які орієнтуються на розуміння законодавчої техніки у вузькому сенсі, визначають її як сукупність засобів, прийомів, методів, що використовуються при виробленні нормативних приписів з метою створення обґрунтованих за формою і змістом нормативно-правових актів. Тут засіб звичайно трактується як спеціальна дія, спосіб, знаряддя, предмет, пристрій, необхідні для здійснення діяльності.

Г. Шмельова під законодавчою технікою (від гр. *τεχνηκος* – вправний, майстерний) розуміє систему юридичних засобів і прийомів створення та систематизації законодавчих актів⁶.

Законодавча техніка за Ж. Дзейко – це зумовлена станом правової системи певної держави система засобів і правил створення законів та здійснення їх систематизації з метою забезпечення їх якості та втілення у життя⁷.

В. Риндюк зауважує: «Якщо узагальнити наведені уявлення про законодавчу техніку, вона розглядається як методики, правила, прийоми, юридичні засоби, одним словом, способи вироблення законодавчих актів та їх впровадження в систему законодавства і подальшого вдосконалення (кодифікації тощо)»⁸.

Ж. Дзейко підкреслює, що у правознавстві відсутня єдність серед науковців при вирішенні проблеми складових законодавчої техніки. До її елементів включають прийоми і засоби чи лише прийоми та лише засоби, правила й засоби, лише самі правила, вимоги, методики, навички тощо.

Так чи інакше, одним із структурних елементів законодавчої техніки є засоби законодавчої техніки.

Філософсько-правові, історико-правові, теоретико-правові, галузеві й міжгалузеві дослідження засобів законодавчої техніки сформували коло наукових підходів щодо їхнього трактування в зарубіжній та вітчизняній правовій думці.

Такі вчені, як А. Рарог, Ю. Грачова та інші ототожнюють засоби і прийоми законодавчої техніки, апелюючи до того, що слова «засіб» / «прийом» / «спосіб» у тлумачних словниках є тотожними.

С. Алексєєв, В. Карташов, А. Деревнін та інші навпаки проводять чітку межу між засобами та способами законодавчої техніки, хоча й тлумачать ці терміни далеко не однозначно⁹.

А. Нашиц також розрізняє вищезазначені терміни, оскільки відносить до складових законодавчої техніки як засоби, так і прийоми (способи)¹⁰.

Засоби законодавчої техніки за Ж. Дзейко визначаються як допустимі правом явища, за допомогою яких забезпечується досягнення законодавцем мети правового регулювання при створенні й систематизації законів.

Серед таких засобів дослідниця називає наступні:

- юридична конструкція;
- юридична класифікація;
- юридична термінологія;
- правові символи;
- правові фікції та презумпції тощо¹¹.

Науковець підсумовує, що засоби законодавчої техніки не можуть бути охоплені універсальним визначенням їх понять. У правознавстві існують різноманітні тлумачення, які залежать від розуміння змісту і структури законодавчої техніки¹².

Н. Леоненко вказує, що засоби законодавчої техніки варто розцінювати в якості технічних приладів, свого роду агрегатів, деталей, завдяки яким і створюється кінцевий продукт – нормативно-правовий акт.

Таким чином, засоби законодавчої техніки надзвичайно різноманітні:

- 1) формально-атрибутивні (реквізити документу);
- 2) логічні (структура документа в цілому, внутрішня структура норм);

3) загально соціальні або мовні (увесь комплекс виражальних засобів мови, в тому числі поняття, судження, мовні кліше, метафори, мовні символи, різноманітні соціальні норми і т.д.);

4) спеціально-юридичні (юридичні поняття і терміни, конструкції, презумпції, фікції, посилання, відсилення, примітки і т.д.);

5) технічні (комп'ютери, оргтехніка і т.д.)¹³.

Серед засобів законодавчої техніки С. Алексєєв називає: нормативні будови; системні будови; юридичні конструкції; галузеві типізації.

О. Литвинов до таких засобів відносить нематеріальні інструменти законодавця: правову мову; юридичні конструкції; правові аксіоми; правові символи тощо¹⁴.

Г. Шмельова вказує наступні засоби законодавчої техніки: законодавча термінологія; законодавчі конструкції; законодавчі презумпції; законодавчі фікції; законодавча стилістика; засоби офіційного документального оформлення закону (способи його побудови, реєвізиту тощо)¹⁵.

Отже, можна підсумувати, що предметне коло засобів законодавчої техніки представлене поліваріативністю наукового кола філософсько-правових, історико-правових, теоретико-правових, галузевих і міжгалузевих дослідження, що закономірно відобразилось на становленні наукових поглядів на розуміння засобів законодавчої техніки у вітчизняній та зарубіжній правовій думці.

Також можна зазначити, що наукові підходи до розуміння засобів законодавчої техніки не характеризуються єдністю. Їх тлумачення залежить від розуміння, по-перше, змісту, по-друге, структури законодавчої техніки як такої.

¹ Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред.: Ю. С. Шемшученко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2: Д–Й. – 741 с. – С. 31.

² Риндюк В. Законодавча техніка: підходи до визначення поняття / В. І. Риндюк // Правова держава : щоріч. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького Нац. акад. наук України ; редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Ін Юре, 2004. – Вип. 15. – С. 345.

³ Там само. – С. 349.

⁴ Шутак І. Юридична техніка: підходи до поділу на види / І. Д. Шутак // Проблеми законності. – 2015. – № 130. – С. 4.

⁵ Литвинов О. Про нормотворчу техніку в контексті ефективності кримінологічного законодавства / О. М. Литвинов // Право і безпека. – 2012. – № 1. – С. 157 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_35

⁶ Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред.: Ю. С. Шемшученко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2: Д–Й. – 741 с. – С. 503.

⁷ Дзейко Ж. Правила і засоби законодавчої техніки: загальна характеристика / Ж. Дзейко // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 286: Правознавство. – С. 25.

⁸ Риндюк В. Вказана праця. – С. 348.

⁹ Дзейко Ж. Вказана праця. – С. 28.

¹⁰ Нашиц А. Правотворчество: теория и законодательная техника / А. Нашиц ; пер. с румын.: И. Фодор ; под ред.: Д. А. Керимов, А. В. Мицкевич ; послесл.: Д. А. Керимов. – М. : Прогресс, 1974. – С. 138–146.

¹¹ Дзейко Ж. Вказана праця. – С. 27–28.

¹² Там само. – С. 25.

¹³ Леоненко Н. Т. Законодательная техника: учеб. пособ. / Н. Т. Леоненко; РАНХиГС, Сиб. ин-т упр. – Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2015. – 276 с. – С. 30.

¹⁴ Литвинов О. Вказана праця.

¹⁵ Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред.: Ю. С. Шемшученко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2: Д–Й. – 741 с. – С. 503.

Резюме

Щербина В. С. Поняття засобів законодавчої техніки: аналіз новітніх наукових підходів.

У статті проаналізовано наукові підходи до поняття засобів законодавчої техніки. Визначено, від яких факторів залежать підходи до розуміння даного поняття, а також зазначено вплив якісного закону на правопорядок у державі.

Ключові слова: законодавча техніка, засоби законодавчої техніки.

Резюме

Щербина В. С. Понятие средств законодательной техники: анализ новейших научных подходов.

В статье проанализированы научные подходы к понятию средств законодательной техники. Определено, от каких факторов зависят подходы к пониманию данного понятия, а также указано влияние качественного закона на правопорядок в государстве.

Ключевые слова: законодательная техника, средства законодательной техники.

Summary

Shcherbyna V. The delimitation of remedies of legislative technique: an analysis of the latest scientific approaches.

The article analyzes the scientific approaches to the concept of means of legislative technique. It is determined which factors depend on approaches to understanding this concept, and was mentioned about the influence of the proper law on the legal order of the state.

Key words: legislative technique, means of legislative technique.